

СТАНОВИЩЕ

**за дисертационния труд на ЗИНА СОКОЛОВА на тема:
„СТЕРЕОТИПИ НА ОТРИЦАНИЕ В СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА ПРЕСА”
за присъждане на образователната и научна степен „доктор”
по професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни
науки (Журналистика – Вътрешна политика и медии),
област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки**

Трудът е в размер от общо 222 страници, в които влизат 201 страници основен текст, цитирана литература (117 заглавия) и приложение. Структурата е класическа. Съдържанието е подробно и прегледно. Стилистиката на изложението е в традиционните академични рамки на сериозното писане. Използваните специализирани обозначения от различни области на научното познание са добре пояснени и употребата им се обосновава с опора на авторитетни източници. Авторефератът достоверно и подробно представя разработката. По дисертационната тема има две вече публикувани на подходящи места статии, още две са в процес на издаване.

Темата на изследването не е съвсем ново или изненадващо откритие, но е много актуална, дори злободневна, във всички избрани за разглеждане аспекти. Социolingвистично базираният интердисциплинарен подход, фокусиран основно върху медийната репрезентация на проблемите „през призмата на негативни стереотипи“ (с. 6), е уместно предпочетен. Той осигурява лек преход към по-общата платформа на реално приложения тук критически анализ на масмедийния дискурс, което е една от отличителните позитивни характеристики на изследването. Проученият корпус от материали е репрезентативен в количествено отношение и във времеви аспект. Избраните за наблюдение проблемни области са достатъчно; за целите на една докторска дисертация биха стигнали и половината от тях, но чрез решението си да проучи множество конкретни проблеми докторантката демонстрира амбиция за работа на широк фронт и намерение за правене на сравнения и за установяване на евентуални взаимозависимости. Що се отнася до конкретния списък на подбраните проблеми, нямам никакви претенции – този списък би могъл да е и съвсем друг, да включва други актуално значими явления; единственото важно е, че той осигурява стабилна емпирична основа, достатъчно широка и благодатна за анализи, коментари, посочване на връзки и формулиране на изводи.

Изпитвам респект към решението на авторката да се насочи към сферата на отрицателните стереотипи. Това е поемане на личен ангажимент за търсене и

диагностициране на нелицеприятни белези на трудно доловимата българска идентичност. Поставянето на груповите наши автостереотипи в абсолютния център на изследователския интерес е сполука, която посрещам с адмирации. Негативното самоосмисляне на съвременните българи е фактор, упражняващ трудно изчислим, но неоспорим отрицателен ефект върху всички нива на вътрешното за България социално и личностно битие и на външните официални и персонални контакти. Останалите подбрани за наблюдение и анализ частни аспекти на отрицанието също са не само злободневно важни, но и, както става ясно, са тясно свързани с основния проблем.

Не съм сигурна дали в момента, когато Зина Соколова е избрала за свой изследователски предмет точно тези аспекти на негативното, си е давала ясна сметка за размерите на наблюдаваните явления и за последиците от направения избор. Положителните страни на насочването към негативното са ясни: доказва се социална чувствителност към отрицателните явления и осъзнат стремеж да им се противодейства чрез разкриване на техния генезис, размах и разрушителен потенциал; същевременно събирането на подходящ за анализиране материал е лесно – примери има навсякъде и по много. В този аспект свършената работа е на нивото, на което трябва да бъде. От друга страна, от собствен опит знаей, че академичното виждане в негативното, дори да е предприето със съзнателен стремеж към безпристрастност, дистанцираност и даже безучастност, в даден момент поставя изследователя в ситуацията на виждането в бездната, която също започва да се вижда в теб. Защото в случая изследователят е не просто страничен наблюдател, той всъщност прави „включено наблюдение“ на действителност, която е неговата собствена действителност. Това ми дава основание да се отнасям с изключително уважение към начинанието на дисертантката, за която напълно изключвам варианта с безучастността, и я поздравявам за смелостта да навлезе точно в тези най-стресиращи в социалнопсихологически и в чисто личностен емоционален аспект дебри на негативното групово стереотипизиране и автостереотипизиране.

Целите, задачите, изследователската предметна област и насочеността на проучването са ясно представени в уводния раздел. Очертан е и социокултурният контекст, който подпомага съществуването и стабилизирането на наблюдаваните явления. Като основни фактори в него са отбелязани интензивните културни, идеологически и технологични промени, водещи до драматично поляризиране на обществото, задълбочаващата се криза на доверие в традиционните медии, драстичното пожълтяване на пресата, размиването на границите между сериозна и булевардна

осведомителност, широко отворените врати пред езика на омразата, на агресията, евтиния популизъм, „новия“ расизъм и т. н. под изкушаващата егида на вездесъщия инфотейнмънт. По изброените въпроси дисертантката показва осведоменост, задълбочено разбиране и зрял усет за долавяне на основни причинно-следствени връзки.

Поставените задачи смятам за добре изпълнени. Формулираните в заключението изводи и обобщения звучат убедително. Печатните издания, с оглед на които се прави емпиричното проучване, са уместно подбрани и като общо количество, и като разнообразие на качеството. Едва ли увеличаването на извадката би довело до релевантни разлики в резултатите. Постигнатите авторски академични приноси са стойностни и напълно достатъчни за успешна защита на дисертационния труд.

Заявената още в уводната част амбиция в центъра на вниманието да застане медийното конструиране на стереотипизиран автопортрет на българското доминира цялата разработка. Привеждането на статистически данни, коментари и разнообразни илюстративни примери добре обосновава твърдението, че *„негативните групови автостереотипи за самите нас преобладават над всички други изследвани типове стереотипи“*. Самото им присъствие в публичната и в личната сфера, индуцирано от мултиплицирането им в медиите, се преценява като довеждащо до *„натрупване на критична маса себепомраза в обществото“*. Колкото и обезсърчителна да е констатацията, аз без колебание я приемам за напълно достоверна. Освен това е лесно проверима, включително и чрез друг набор от източници за извличане на суров материал. Достигането до това обобщение по емпиричен път е неоспорим и много важен академичен принос. Така – като *„един нов научен факт“* – съвсем основателно го преценява и авторката. Следващ принос е установяването на факта, че негативните стереотипи за младите хора са важна част от общото количество на негативните български автостереотипи и че това има *„нагубна роля във формирането на идентичност“*. Добро теоретично постижение е и обосноваването въвеждане на понятията *медиян стереотип* и *негативен медиян резонанс*. Формулираната хипотеза, че срывът на доверието в медиите до голяма степен се дължи на прекомерната употреба на медийни стереотипи, е в унисон с описания медиян резонанс, но според мен на този етап и според показаното в разработката няма достатъчно основания да се издига в ранг на самостоен научен принос. От друга страна, въпреки че докторантката не прави подобна стъпка, аз бих признала на разработката друг приносен момент – забелязването и мотивирането на взаимовръзките между отрицателните български автостереотипи и

наблюдаваните клиширани негативни портрети на роми, бежанци, съвременни млади хора и пр. в аспектите на оценяването, сравняването, идентифицирането, дистанцирането, отграничаването и т. н. в опитите за откриване на невидимите координати на истинската българска идентичност. Позитивен белег на работата е и отварянето на множество прозорци към само набеязани тук изследователски полета. Тези прозорци обещаваат добри възможности за бъдещи проучвания в областта на медийно конструираната реалност.

Резултатите от изследването и в дисертацията, и в автореферата са представени читателски дружелюбно. Специалистите по разглежданата тематика могат да открият компетентно направени анализи и коментари, подкрепени с достатъчно ясни и убедителни илюстрации. А на читателите, за които проучваната материя не е позната, текстът предлага възможности с лекота да навлязат в нея и пълноценно да се ориентират в откритите проблеми.

Имам и няколко критични бележки, които най-добронамерено отправям към един доказал способностите си изследовател. Отчитам, че позоваванията на други автори в голямата си част са уместни и с добра преценка за стойността на прототипния текст. Макар и рядко, има необосновани опосредствани препратки през източници от вторичната литература (например цитирането на Цветан Тодоров през Елка Добрева ми създава дискомфорт) или пък препратката не е достатъчно мотивирана, когато става въпрос за познати и дори общоизвестни неща. Не ми хареса неикономичният начин на цитиране вътре в изложението; цялостното оформление на раздела за цитираната литература също не е добро. От друга страна, самата библиографска справка би трябвало да е по-изчерпателна по отношение на българските изследвания по избраните проблеми. При изобилието на информационни източници в момента е много трудно дори да се цели стопроцентова пълнота на библиографските обзори, но ми се струва неоправдано пропускането на съвсем достъпни разработки в областите на българското негативно автостереотипизиране, изследването на ромската тема, нагласите към бежанците и медийното говорене за тях, стереотипното характеризирание на младите хора, езика на омразата и агресията, спецификата на осведомителния медиен дискурс и др. Несъмнено е ползотворно да се работи със самочувствието на първопроходец, защото така изследователят не е ограничен от вече поставени рамки и не съществува заплаха от пагубно снижаване на самоувереността, когато си в позицията постоянно да преценяваш кое вече е направено и какво пространство остава за самия теб. Смяя да мисля, че неосъзнатото навлизане в частично разорани ниви в случая е изиграло

позитивна роля. Самата мисъл, че вече нещо е правено в същата или в сходна област, в същия или в сходен аспект е можела да попречи на дисертантката да достигне до реално получените ценни резултати. Но все пак, когато работата е свършена, едно оглеждане за евентуални пресечни точки с вече налични чужди изследвания е повече от препоръчително. В случая ми се налага да отбележа поне две неща. Първо, без изобщо да поставям под въпрос откривателската стойност на твърдението, че „негативните автостереотипи за собствената ни група са преобладаващият вид стереотипи в медиите“ (с. 8), смея да твърдя, че непосредствено следващото изречение „Подобно проучване за автостереотипите за нас самите досега не е правено“ е оспоримо. Дискусионно е и твърдението „За първи път специално внимание се отделя на стереотипите за младите хора“ (с. 200, дословно повторено и в автореферата). При толкова красноречиви резултати и ясни приноси моменти цитираните думи са непредпазливи и напълно излишни. Със сигурност по-подробното познаване на конкурентната академична среда би дало възможност за по-коректна самооценка и за осъществяване на сравнения и полезни препратки – независимо дали в положителен или в отрицателен аспект. Склонна съм да отнеса отбелязаните в критичен тон моменти към графата „пропуснати ползи“, които могат да получат добро академично осребряване в един следващ етап. Сърдечно пожелавам на дисертантката успех и добро самочувствие в полето на научните дирения.

На основата на казаното до тук мога да формулирам окончателната си много висока оценка за представената дисертационната разработка и за изследователските възможности на авторката. Убедено *предлагам на Зина Соколова да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор“ по научната специалност Журналистика, професионално направление 3.5. Обществени комуникации и информационни науки, област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки.*

Рецензент:

проф. д.ф.н. Елка Добрева,

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“

Подпис:

/проф. д.ф.н. Е. Добрева/

12. 03.2018 г.